

20825

Magyarország védett állatai

© Kiadja a Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1986

LEPKÉK

Hazánkban kb. 3000 lepkefaj ismert. Ebből 1800 az apró, rejtett életmódú molylepkefajok száma. Sok közöttük a gazdasági kártevő. Jelentéktelen külsejük miatt a gyűjtők nem foglalkoznak velük, így nem is volt szükség védetté nyilvánításukra. A néhány ritkább, Magyarországon is előforduló faj fennmaradását élőhelyük védelmével is megfelelően biztosítani lehetett.

Más a helyzet az úgynevezett „nagylepkekkel”: sok közöttük az olyan feltűnően díszes, szép példány, amely még azokat is lepkegyűjtésre csábíthat, akiket egyébként nem különösebben érdekel a rovarvilág. Emiatt e nappali lepkéinket – gyakoriságuk ellenére – védelem alá kellett helyezni, hiszen amúgy is elég sok veszélynek vannak kitéve például a vegyszeres rovarirtás, a környezetszennyeződés és az élőhelyek pusztulása miatt.

Védett lepkéink között vannak kevésbé feltűnőek, viszont annál ritkábbak is: bennszülöttek, a mainál melegebb vagy hidegebb földtörténeti korszakok maradványfajai, amelyek csak kisebb állományokban maradtak fenn. Számukra a legfőbb veszélyt a hivatásos gyűjtők és kereskedők jelentik. Kevesen tudják, hogy a ritka rovaroknak ugyanolyan kereslete van a nemzetközi piacon, mint akár a műkincseknek vagy a ritka bélyegeknek. Egy-egy különleges példány néha igen nagy összegért cserél gazdát. A felszabadulás előtt nemzetközi gyűjtőexpedíciók járták hazánkat, tömegesen gyűjtve a rovarkülönlegességeket, a magyar sakktablalepkének például végleges, a Metelka-medvelepkének pedig átmeneti kipusztulását okozva. Ezért vált szükségessé a legritkább és legkeresettebb lepkefajok védelme.

A lepkék, a rovarvilág legszínompásabb képviselői, teljes átalakulással fejlődnek: a petéből először hernyó kel ki. A hernyók túlnyomó többsége lombfogyasztó, néhány faj korhadékon, fákban, gyökerekben él, egy-kettő pedig kivételképpen ragadozó. Többszöri vedlés után a hernyó mozdulatlan bábbá alakul. Ebben fejlődik ki hosszabb-rövidebb idő alatt a lepke, amely aztán percek alatt kibújik a merev bábhéjból, szárnyai 10–20 perc alatt kifeszülnek és megszáradnak, így alkalmassá válnak a repülésre. A lepkék a virágok nektárját, a megsebzett fák csorgó nedvét „isszák” hosszú, csőszerű pödörnyelvükkel. Egyes fajok viszont lepkeéletükben már nem táplálkoznak. A mérsékelt égövön a legtöbb lepke pete- vagy bábállapotban, élettevékenységét felfüggesztve telel át. Van azonban néhány faj, amely lepke vagy hernyó alakban vészeli át a kedvezőtlen időszakot.

1. **Farkasalmalepke** (*Zerynthia polyxena*)
Ez a színpompás pillangó a Földközi-tenger medencéjében őshonos. Századurk elején kezdett észak felé terjedni, és napjainkban már hazánkban is mindenhol megtalálható. Települések szélén, szőlőkben, gyümölcsösökben gyakori, ahol tápnövénye, a farkasalma is előfordul. Április végén, május elején kezdi repülését.
2. **Kardoslepke** (*Iphiclides podalivius*)
Közismert pillangónk a kardoslepke vagy ismertebb, de nem hivatalos nevén villásfarkú lepke. Kertekben, gyümölcsösökben, száraz, meleg éghajlatú hegy- és dombvidéki erdők tisztásain gyakran láthatjuk. Tavaszi és nyári nemzedéke van. Hernyója kőkényen és gyümölcsfákon – mandulán, őszi- és kajsziabackon – él.
3. **Nagy tűzlepke** (*Thersamonia dispar*)
Nyugat-Európa legtöbb országában már kipusztult vagy a kipusztulás fenyegeti. Hazánkban nedves hegyi réteken, alföldi mocsarakban és lápréteken található. Hernyója a vadsókafélék levelét eszi. A hím szárnyai felül egyszínű tüzes pirosak, a nőstényé barna alapon vörös foltosak.
4. **Lápi gyöngyházlepke** (*Brenthis ino*)
A hidegebb földtörténeti korszakok maradványfaja, nálunk csak az Aggteleki karszton és a Dunántúl néhány vidékén fordul elő. Igazi hazája Észak- és Nyugat-Európa, valamint Észak-Ázsia. Egyetlen nemzedéke nyár elején-közepén repül. A szárnyak fonákja rejtőszínezetű, felszíne vörösbarna alapon fekete pettyes.
5. **Zöldes gyöngyházlepke** (*Argynnis pandora*)
Legnagyobb termetű gyöngyházlepkénk az 1960-as évek óta csaknem kipusztult, de újabban megint kezd elterjedni. Egy nemzedéke van, ez nyár elejétől késő őszig repül, élőhelyeitől messzire elkóborol. Szárnyfonáka feltűnően zöldes alapszínű. Hernyója az ibolyafélék leveleit rágja.
6. **Atalanta-lepke** (*Euranessa atalanta*)
Jól repülő, kóbor hajlamú lepke, így bárhol találkozhatunk vele. Rendszeresen vándorol is, mint a vándormadarak: tavasszal délről érkezik hozzánk, majd az őszi nemzedék példányai visszavándorolnak délre. Enyhe télen a lepkék át is telelnek nálunk. Hernyói csalánon élnek.
7. **Nappali pávaszem** (*Inachis io*)
Ez a különös lepke szárnyait széttárva képes elriasztani a rovarévő madarakat, talán azért, mert azok azt hiszik a szemfoltok láttán, hogy egy nagyobb állattal állnak szemben. Életmódjának másik különlegessége, hogy lepke alakban telel át. Fekete színű, tüskés hernyói csoportosan élnek a csalánon.

8. **Gyászlepke** (*Vanessa antiopa*)
Egyik legnagyobb és legszebb nappali lepkénk az egész északi féltekén elterjedt, de sehol sem gyakori. Nálunk is csak elvétve található. Jó repülő, távoli vidékekre is elkóborol. Egy nemzedéke van, de ez áttelel; a lepkék ősszel barlangokba, faodvakba, lakóépületek réseibe bújnak. Hernyói nyír- és fűzfaféléken élnek.
9. **Kis színjátszólepke** (*Apatura ilia*)
Folyóártereken, hegyi patakok mentén látható lepke. A hímek gyakran üldögélnek a nedves talajon és abból vizet szívogatnak. Szárnyukon – ha megfelelő szögben éri a napsütés – csillogó lila szín jelenik meg. A nőstény rendkívül ritkán látható, mert a fák csúcsa körül éli le életét, szárnyai nem színjátszóak.
10. **Nagy színjátszólepke** (*Apatura iris*)
Ritkábban fordul elő, mint a kis színjátszólepke. Hegyvidéki patakok mentén él. Egyetlen nemzedéke a nyár folyamán repül. Rokonai a trópusokon élnek. Hernyója a fűzfafélék levelét fogyasztja. Feje mögött két szarvacskát visel, teste vége elvékonyodik, így leginkább a meztelencsigára hasonlít.
11. **Díszes medvelepke** (*Ammebiota festiva*)
Nagy termetű, nagy testű, igen nehézkesen repülő éjjeli lepke, hazánkban a homokpuszták, kopár dolomithegyek ritkasága. Egyetlen nemzedéke májusban látható. Hernyója apró, lágyszárnyú növények levelét eszi. Nyártól őszig alig fejlődik, majd áttelelés után rohamos növekedésnek indul.
12. **Buckabagoly** (*Staurophora celsia*)
A bagolylepkék népes családjának egyik legfeltűnőbb színezetű tagja, szárnyának halványzöld színei azonban idővel kifakulnak. A Duna-Tisza közti homokpuszták ritkasága, hernyója és tápnövénye még ismeretlen. Egyetlen nemzedéke késő ősszel, szeptember végén, októberben repül az éjszakai órákban.

Írta és fényképezte: Német Ferenc, dr. Seregélyes Tibor
Szerkesztette: B. Zsédényi Judit